

С.С. Кретович, головний спеціаліст відділу моніторингу вищої освіти департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

МОНІТОРИНГ РОЗВИТКУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Анотація. *Розкрито сутність понять «моніторинг», «освітній моніторинг», «якість», «якість освіти» та встановлення їх ролі й місця у розвитку вищого навчального закладу І-ІІ рівнів акредитації.*

Ключові слова: моніторинг, освітній моніторинг, контроль, якість освіти, розвиток вищого навчального закладу.

Аннотация. Раскрыто суть понятий «мониторинг», «образовательный мониторинг», «качество», «качество образования», их роль и место в развитии высшего учебного заведения I - II уровней аккредитации.

Ключевые слова: мониторинг, образовательный мониторинг, контроль, качество образования, развитие высшего учебного заведения.

Annotation. Essentiality of concepts “Monitoring”, “Educational monitoring”, and Quality”, “ Education quality were disclosed. Place and role of these concepts in development of the 1st and 2nd level of accreditation higher educational institutions was determined.

Key words: Monitoring, educational monitoring, control, education quality, development of higher educational institution.

Актуальність. Сфера вищої освіти України є розподіленою ієрархічною системою, яка має різні цілі на різних рівнях ієрархії. Якщо на рівні Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України основним критерієм є рівень задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих фахівцях за жорстких обмежень на ресурси, то на рівні вищих навчальних закладів (ВНЗ) головним критерієм є якість освіти. Розуміння якості навчального процесу у ВНЗ є багатоаспектним й характеризується показниками, якими є зміст освіти, форми й методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад та інші складові. У теперішній час питанням оцінки якості діяльності ВНЗ методами кваліметричного моніторингу

присвячена велика кількість робіт, що стосуються, насамперед, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Особливо важливою проблемою, що досліджується вченими, є управління розвитком вищого навчального закладу на основі оцінки якості освіти. Праці, в яких розглядаються питання управління розвитком вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, практично відсутні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти моніторингу якості діяльності вищих навчальних закладів та його об'єкт – якість освіти у ВНЗ, ґрунтовно описується у роботах таких авторів, як В. Беспалько [1], В. Болотов [2], Т. Боровкова [3], І. Доброскок [4], Г. Єльнікова [5, 6], Н. Єфремова [2], М. Кісіль [7], О. Майоров [12; 13], Д. Матрос [14], В. Мокшеев [15], О. Локшина [16; 17], Т. Лукіна [8; 9], В. Нуждин [20], В. Приходько [21], Т. Свириденко [25], П. Третьяков [27], Дж. Уїлмс [28], Г. Цехмістрова [30; 31] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі все частіше у галузі освіти застосовується поняття «*моніторинг*». З одного боку, існуюча потреба в аналітичній інформації щодо освітньої системи принципово змінилася за складом, структурою й колом споживачів. Відповідно з'являється й запит на моніторинг освітньої системи. З іншого боку, етимологія застосування слова «моніторинг» є широкою, починаючи з виставлення оцінки й, закінчуючи роботою щодо проведення акредитації навчальних закладів за стандартними формальними ознаками.

У процесі аналізу результатів наукових досліджень нами виокремлено сутнісні характеристики *моніторингу в освіті*: інформаційна система, обстеження та оцінка стану освіти, прийняття на основі отриманої інформації управлінських рішень; визначено, що під моніторингом розуміють супроводжуюче відстеження й поточну регуляцію будь-якого процесу в освіті. Ця система складається з показників, об'єднаних у стандарт, й

постійного спостереження за цими показниками (стандартами) за станом та динамікою керованого об'єкта з метою його оперативної діагностики, випереджального визначення диспропорцій, вироблення й коректування управлінських рішень.

Найголовнішою умовою ми визначаємо введення норми-стандарту (еталону), оскільки саме з нею порівнюються фактичні результати [11]. Встановлено, що ефективність моніторингу залежить від того, наскільки коректно задані стандарти й норми. Створення таких норм (еталонів) здійснюється за допомогою кваліметричного підходу.

Кваліфіковане використання моніторингу в освітній системі може дозволити вирішити низку питань щодо її інформаційного обслуговування. Саме інформація про динаміку розвитку елементів освітньої системи є інформаційною базою для прийняття управлінських рішень щодо покращення стану об'єкта. У цьому зв'язку моніторинг виступає як механізм виявлення відхилень від норми-стандарту (еталону) і, у разі необхідності, він же виступає основою для перегляду цих стандартів.

Таким чином, освітній моніторинг спрямований на виявлення й регуляцію деструктивних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів освітньої системи й націлений на досягнення бажаних результатів її розвитку [5]. Тому, закономірно, можна стверджувати, що **моніторинг – це інформаційно-регулятивний супровід розвитку системи.**

При порівнянні понять «**моніторинг**» і «**контроль**» визначено, що головною їх відмінністю є те, що контроль оперує «чистими» даними, отриманими у процесі його проведення, а моніторинг використовує динаміку отриманих даних. Ефективність проведення моніторингових процедур залежить від визначення мети й основних завдань його проведення [5; 6; 24].

Сутнісні характеристики поняття «розвиток» покладено нами в основу поняття «моніторинг розвитку вищого навчального закладу»: специфіка об'єкта (вищого навчального закладу), його зміна за визначеними

показниками та їх стабільність (періодичність), що залежить від цілеспрямованого управлінського впливу.

Теоретичний аналіз засвідчив, що *моніторинг розвитку вищого навчального закладу* – це цілеспрямоване відстеження динаміки змін стану діяльності вищого навчального закладу за визначеними критеріями й показниками з метою його стабільного функціонування та забезпечення прогресивної лінії розвитку (переходу в якісно новий стан) [18; 19; 22].

Приклад побудови системи моніторингу розвитку вищого навчального закладу представлено на рис.1.

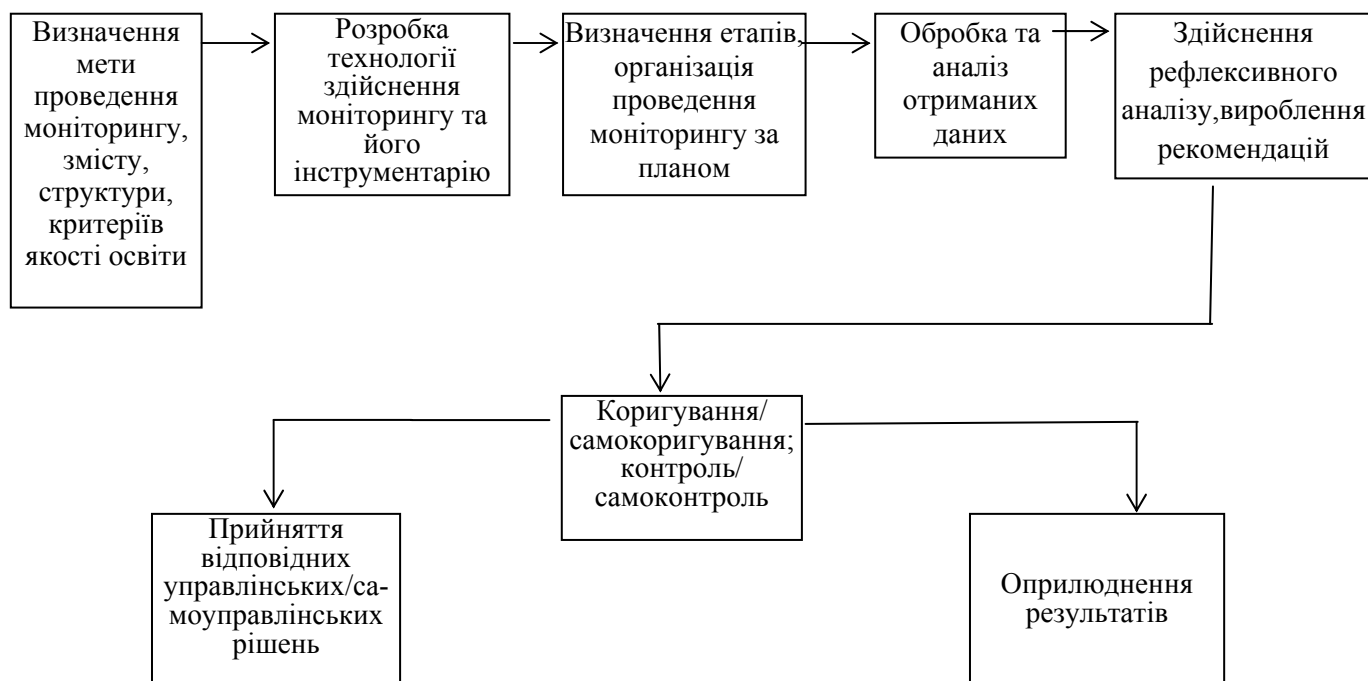

Рис.1 Приклад побудови системи освітнього моніторингу у процесі розроблення змісту, структури й технології здійснення моніторингу розвитку ВНЗ I-II рівнів акредитації

Здійснення моніторингових процедур виокремлює необхідність ґрунтовного аналізу мети й завдань діяльності вищого навчального закладу та виділення показників їх якісного виконання. Саме тому наступним етапом є аналіз проблем якості неповної вищої й базової вищої освіти.

За енциклопедичним словником, *якість* (англ. Quality) – *сукупність*

властивостей продукції, що визначають ступінь її придатності для використання за призначенням; це ступінь досконалості, яким має товар, послуга чи інший вихідний продукт бізнес-процесу.

У філософському (загальному) значенні *якість виступає як повна характеристика об'єкта*. У вузькому значенні доволі часто це поняття ототожнюють з поняттям «властивість предмету (об'єкта)» [18].

Із наукових джерел виокремлено, що *якість* – це властивість, що реально задовольняє споживача будь-яких послуг, у тому числі, освітніх. Однак потреби й очікування споживача можуть змінюватися, тому якість є змінною величиною. Ця особливість якості впливає на здійснення моніторингової діяльності [9; 10].

Останнім часом з'являється багато наукових доробок в галузі освіти, в яких описується категорія якості. І на сьогодні можна стверджувати, що *якість освіти* є категорією, що за своєю сутністю відображає різні аспекти навчально-виховного процесу (рис. 2)

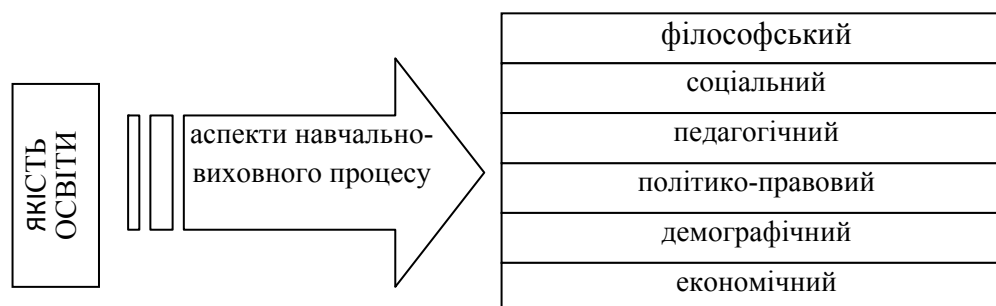

Рис.2 Якість освіти і її характеристики в освітньому процесі

Характеристики якості освіти, що відображені в навчально-виховному процесі, визначені у зв'язку з тим, що освіта взаємодіє з економікою, культурою, іншими галузями суспільного життя. Ідея якості є актуальною для усіх без виключення компонентів і рівнів системи освіти.

Різні споживачі освітніх послуг по-різному оцінюють якість освіти: як

суспільний ідеал освіченості людини, як результат її навчальної діяльності, як процес організації навчання й виховання, як критерій функціонування освітньої системи [10].

У вищому навчальному закладі якість освіти є багатокомпонентною системою, має зовнішні і внутрішні властивості, може використовуватися для оцінки кадрової, змістової, нормативної, матеріально-технічної та інших підсистем освітньої системи ВНЗ. До системи якості освіти у вищому навчальному закладі входять якості освітніх програм, підготовки студентів, управління вищим навчальним закладом. Визначення стану якості освіти здійснюється за допомогою стандартизації. Впровадження стандартів у навчальний процес зобов'язує використовувати єдині форми контролю, що давали б об'єктивні результати, які можна зіставляти [16; 20; 24; 26; 29].

Спираючись на вище зазначене, можна стверджувати, що у вищому навчальному закладі якість освіти також є *багатокомпонентною системою*, має зовнішні й внутрішні властивості, може використовуватись для оцінки кадрової, змістової, нормативної, матеріально-технічної та інших підсистем освітньої системи вищого навчального закладу (рис. 3).

Дослідження якості у неповній та базовій вищій освіті охоплює з'ясування сутності базового поняття проблеми, визначення оцінних технологій, узгодження кількісних та якісних показників об'єкта оцінювання, встановлення концептуальних зв'язків розвитку суспільства й освіти (в основному, забезпечення державного замовлення, роботодавців та освітніх потреб особистості), організацію проведення моніторингу й аналіз динаміки показників якості.

Для забезпечення якості надання освітніх послуг майже усі навчальні заклади, що надають неповну та базову вищу освіту, проводять моніторинг якості освіти або організують контроль за станом освітньої системи. З цією метою у вищих навчальних закладах створюються структурні підрозділи з управління якістю підготовки спеціалістів.

Умови сьогодення вимагають від вищих навчальних закладів переходу від традиційного способу внутрішнього контролю до цілісної системи

Рис. 3 Зовнішні і внутрішні властивості якості освіти у вищому навчальному закладі.

управління якістю діяльності, в якій контроль є тільки однією з функцій. В

той же час, моніторинг є об'єктивним та оптимальним механізмом у системі управління якістю діяльності вищого навчального закладу.

Аналіз практики показує, що сьогодні у вищому навчальному закладі I-II рівня акредитації організовується й проводиться моніторинг, в основному, якості навчально-виховного процесу й результатів (працевлаштування випускників тощо). На жаль, майже не зустрічаються моніторингові дослідження умов організації діяльності вищого навчального закладу, немає досліджень, об'єктом яких є рівень управління навчальним закладом, якість ресурсів, інформаційно-освітнього середовища тощо.

Поза увагою при організації моніторингу якості освіти залишається дослідження зовнішніх впливів на діяльність вищого навчального закладу: аналіз ринку праці, освітні потреби учасників навчально-виховного процесу, розвиток системи освітніх послуг.

На рівні навчального закладу не досліджуються такі питання, як відстеження ефективності напрямів стратегічного розвитку навчального закладу, систематичність та ґрунтовність налагодження зовнішніх і внутрішніх зв'язків із соціальними установами, відстеження політики якості й стратегії розвитку навчального закладу, розвиток кадрової політики (безперервність навчання педагогічних працівників), управління фінансовими, матеріальними ресурсами, іміджеві аспекти діяльності навчального закладу. І головне, на наш погляд, це те, що немає цілеспрямованого відстеження впливу вищого навчального закладу на розвиток суспільства (соціальних установ), відстеження якості соціальної відповідальності вищого навчального закладу.

Проте необхідно зазначити, що при організації експериментальних досліджень з питань моніторингових досліджень якості освіти у вищому навчальному закладі, більшість з зазначених вище аспектів діяльності вищого навчального закладу знаходять своє відображення у вигляді критеріїв (показників), за якими відстежують розвиток діяльності навчального закладу

при цілеспрямованому впливі на нього.

Нами також проаналізована практика застосування моніторингових досліджень у процесі відстеження стану й прогнозування подальшого розвитку вищого навчального закладу. В основному, це процес, що здійснюється на рівні навчального закладу й сприяє визначенню рівня якості надання освітніх послуг та коригуванню його діяльності. Відпрацьованим та технологізованим є процес моніторингу працевлаштування випускників, опитування роботодавців щодо якості їх підготовки (здійснюється на підставі нормативних документів) та деякі аспекти діяльності закладу: кількісно-якісний склад педагогічних працівників, кількість предметно-циклових комісій тощо. Тобто окремі аспекти зовнішнього моніторингу. Але моніторинг, що здійснюється на рівні навчального закладу (внутрішній) не має унормованої, чітко обґрунтованої структури й технології проведення. Кожний навчальний заклад на своєму рівні організовує та проводить власний моніторинг якості діяльності.

Висновки. Підсумовуючи результати здійсненого аналізу, зазначимо, що **потребує розробки й обґрунтування** модель моніторингу розвитку вищого навчального закладу I-II рівня акредитації.

Література

1. Беспалько В. П. Мониторинг качества образования – средства управления образованием / В. П. Беспалько // Мир образования. – 1996. – № 2. – С. 31 – 36.
2. Болотов В. А. Системы оценки качества образования : Учебное пособие / В. А. Болотов, Н. Ф. Ефремова. – М. : Университетская книга: Логос, 2007. -192 с.
3. Боровкова Т.И. Мониторинг развития системы образования. Часть 1. Теоретические аспекты : Учебное пособие / Т. И. Боровкова, И. А. Морев. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 150 с.
4. Доброскок І. Моніторинг якості вищої освіти: дефінітивний аналіз. [Електронний ресурс] / Ірина Доброскок. - Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gvpkhdp/2008_16/50-57.pdf.
5. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : Кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. /За загальною та науковою редакцією Г. В. Єльнікової. – К.: 2009. – 480 с.
6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : [Монографія] / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.

7. Кісіль М. В. Моніторинг як складова системи управління якістю вищої освіти / М. В. Кісіль // Розвиток публічного адміністрування на засадах менеджменту: Європейський контекст : матеріали міжнародної науково-практичної конференції . - Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. - С. 188 - 190.
8. Лукіна Т. Моніторинг в освіті. Якість освіти: визначити, щоб оцінити / Тетяна Лукіна // Управління освітою. Вкладка. – 2004. - №22 (94).
9. Лукіна Т. Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі / Тетяна Лукіна, Олександр Ляшенко //Зб. наук. пр. НАДУ. – 2003. – №2. – С. 126 – 134.
10. Ляшенко О. Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу / О. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І.Локшиної / О. Ляшенко– К. : К.І.С., 2004. – С. 9-14.
11. Майоров А. Н. Мониторинг в системе информационного обеспечения управления образованием : автореф. дис. на соискание уч. степени докт. пед. наук. спец. 13.00.01. «Общая педагогика. История педагогики и образования» / А. Н. Майоров. - Санкт-Петербург, 2003. – 45 с.
12. Майоров А. Н. Мониторинг как научно-практический феномен / А. Н. Майоров // Школьные технологии. - №5. - 1998. - С. 25- 48.
13. Майоров А. Н. Элементы педагогического мониторинга и региональных стандартов в управлении / А. Н.Майоров, Л. Б.Сахарчук, А. В.Сотов. - СПб., 1992. – 78 с.
14. Матрос Д. Ш. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга / Д. Ш. Матрос, Д. М. Полев, М. Н. Мельникова. – М. : Педагогическое общество России, 1999. - 96 с.
15. Мокшеев В. А. Организация системы мониторинга в образовании / В. А. Мокшеев // Школьные технологии. – 2005. – №1. – С. 85-94.
16. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи : Посібник / За заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : «К.І.С.», 2004. – 128 с.
17. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / За заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : «К.І.С.», 2004. – 160 с.
18. Новейший философский словарь [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy.
19. Новиков А. М. Основания педагогики : Пособие для авторов учебников и преподавателей / А. М. Новиков. – М. : Издательство «Эгвес», 2010. – 208 с.
20. Нуждин В. Н. Проблемы управления качеством высшего образования. [Електронний ресурс] / В. Н. Нуждин. - Режим доступу : <http://tqm.stankin.ru/arch/n01/04.html>.
21. Приходько В. М. Моніторинг якості освіти та виховної діяльності навчального закладу : [навч.-метод. посіб. для вчителя] / В. М. Приходько. – Х. : Вид. Група «Основа», «Тріада+», 2007. – 144 с.
22. Развитие [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Развитие>
23. Рябова З. В. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів загальноосвітнього навчального закладу : [Науково-методичний посібник] / З. В. Рябова. – Харків : Гімназія, 2004. – 72 с.
24. Рябова З. В. Забезпечення якості надання освітніх послуг на рівні навчального закладу / З. В. Рябова // Практика управління закладом освіти. Щомісячний професійний журнал. - №3 (9), квітень 2007. – С. 18-2.
25. Свириденко Т. І. Модель моніторингу професійної компетентності викладача ВНЗ I-II рівнів акредитації [Електронний ресурс] / Т. І. Свириденко. - Режим доступу : <http://tme.uomo.edu.ua/docs/2/09svipcm.pdf>

26. Татьянченко Д. В. Управление качеством образования: вхождение в проблему / Д. В. Татьянченко, С. Г. Воровщиков. – Челябинск : ПО «Книга», 1995. – 105 с.
27. Третьяков П. И. Регион: управление образованием по результатам. Теория и практика / П. И. Третьяков. – М. : Новая школа, 2001. – 880 с.
28. Уилмс Д. Системы мониторинга и модель «вход-выход»: [Влияние школ. среды на результаты обучения] / Д. Уилмс // Дир. шк. - 1995. – № 1. – С. 36-41.
29. Управление качеством образования: практико-ориентированная монография и методическое пособие. / Под ред. М. М. Поташника. – М. : Пед. об-во России, 2006. – 448 с.
30. Цехмістрова Г. Моніторинг якості професійної туристської освіти / Г. Цехмістрова // Вища школа. – Київ : Т-во «Знання», 2005, № 1. – С. 66-72.
31. Цехмістрова Г. С. Моніторинг якості туристської освіти. Розділ 4 / [Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Цехмістрова Г. С.] // Педагогіка туризму : Навчальний посібник. – К. : Видавничий дім «Слово», 2004. – 296 с.